

Seramik Sanatında Yüzeylerde Transfer Baskı Yöntemlerinin Tarihsel Gelişim Süreci ve Günümüzde Elek Baskı Tekniği ile Yapılan Çağdaş Uygulamalar

Historical Progress Period of Transfer Printing Techniques in Ceramics Art and its Contemporary Applications of Serigraphy

Doç. Ezgi Hakan Verdu Martinez

Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü
ehakan@anadolu.edu.tr

Öz: Elle ya da çeşitli araçlarla yazı, desen, doku gibi unsurları bir yüzeyden diğerine aktarma yöntemi olan baskı, tarih boyunca yüzeylerin biçimlendirilmesinde araç olmuştur. Farklı medeniyetler, bu tekniği geliştirerek günümüzdeki transfer baskı tekniklerinin temellerini atmışlardır. Ağaç, metal, ipek, taşbaskı yöntemleri geliştirilirken, dekor yöntemi olarak baskı, seramik alanına da uyarlanmıştır. Seramik sanatında ilk uygulamaları 18. yy.'da görülmeye başlanan baskı, teknolojiyle birlikte geliştirilmiştir. 20.yy'da çağdaş sanattaki gelişmeler seramik sanatına da yansımış, elek baskı tekniği, seramik endüstrisinde yaygın olarak kullanılırken, çağdaş seramik sanatının da vazgeçilmez teknikleri arasında yer almıştır. Sanatçılar tekniği kendine özgü biçimlerde kullanarak olanakları geliştirirken, pratik çözümler ve deneysel yöntemlerle zenginleştirmeye devam etmektedirler.

Anahtar Sözcükler: Seramik, Transfer Baskı, Serigrafi, Elek Baskı.

Abstract: Printing has been tool for centuries to give form to surfaces as a technique which is used for transferring inscriptions, designs and textures from one surface to another. Various civilisations used printing and develop it up today. Printing has been integrated to ceramics, first applications in ceramics have been implied in 18th century, in time parallel progress have been made by technology. In the 20th century the serigraphy has been widely used in the ceramic industry and became inevitable technique in contemporary ceramic art. The artists widen the possibilities and enrich the technique with practical solutions and experimental techniques today.

Keywords: Ceramics, Transfer Print, Serigraphy, Silk Screen.

Transfer Baskı Tekniği ve Seramik Alanındaki Uygulamalarıyla Tarih İçinde Gelişimi

Yöntem olarak baskıdan söz edildiğinde ilk olarak akla MÖ 4000'lerde Mezopotamya'da Sümerler ile görölmeye başlanan silindirik mühürler, MÖ 2500'lerde Mısır'da şablon tekniği ile yüzeylere aktarılan desenler gelmektedir (Görsel 1).

Görsel 1. MÖ 2.Bin ilk çeyreği, Kültepe Silindirik Mühür Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kataloğu (94),Ankara. (1997).

M.S.221 yılı civarında ilk defa Çin'de kumaş üzerine desen aktarmak için geliştirildiği bilinen ahşap baskı yöntemi daha sonra Japonlar tarafından basit şablon yöntemleri geliştirilerek parşömen, kâğit ve insan saçından örölmüş ağdan şablonlar kullanılarak sürdürölmüştür. Şablon baskı, Mısır, Roma, Çin ve Japonya'da duvar, yer, tavan kaplamaları, dokuma ve çömlek gibi çeşitli malzemeler üzerinde uygulanmış bir tekniktir. Aslında kâğit, karton, deri, plastik, metal levha gibi yüzeylerde oyma ve kesme suretiyle oluşturulan şekiller üzerinden boya geçirilerek yapılan baskı türü olan şablon, elek baskı tekniğinin de temelini oluşturan yöntem olmuştur (Pekmezci, 1992, s. 9). 18. yy'da Japonya'da su geçirmez iki kat kâğit üzerinde desen kesilerek şablonlar oluşturulmuş, boşluklara insan saçından yapılan ince örgü katmanı yapıştırılmış, böylece ilk defa elek mantığına en yakın uygulama yapılmıştır (Wandless, 2006, s. 8-10).

Seramik yüzeylerde baskı yöntemiyle ilk defa yapılan renk transfer örnekleri 1400-1500'lerde Miken ve Minos çömleklerinde rastlanan sünger dekorlar olarak bilinmektedir (Görsel 2). Daha sonra malzemeler çeşitlenerek seramikte baskı uygulamaları da çoğalmıştır.

Görsel 2. Miken Çömleği (MÖ. 1400-1450) Knossos Londra, İngiltere: British Museum, fotoğraf: Ezgi Martinez.

15. yy'da ağaç baskı tekniği Batı dünyasında ilk defa görülmeye başlanırken, ahşap oyu- larak oluşturulan desenlerin renkli boyaarla ya da zemine zıt renkte astarlarla karolar üzerine yüksek baskı tekniği ile aktarıldığı bilinmektedir (Görsel 3). Avrupa'da görülen bu yeni yöntemin bugünkü karo baskı sistemlerinin ilk başlangıcı niteliği taşıdığı söylenebilir.

Görsel 3. Sır İçine Mühür Baskı İle Transfer Edilmiş, Majolica Yer Karoları (1600)
Delft, Hollanda: Museum Lambert van Meerten, fotoğraf: Ezgi Martinez.

Bu teknikte boya ağacın kazınan değil yüksek alanları tarafından aktarıldığından, boyanın ağaç tarafından tutulması kolay olmamaktadır; burada malzemenin avantajı daha geniş yüzeylerin boya aktarımı için basılabilir olmasıdır. Bu teknik tekstil boyamada yaygın olarak kullanılmıştır. Fakat başlıca problem seramik boyalarının geniş ağaç yüzeyler tarafından tutulması için daha fazla miktarda boya kullanımı gerektirmesidir. Organik linolyum malzemesi kullanılan linol baskı da yöntem olarak aynı olup, basılacak desen dışında kalan alanlar oyularak, boya transfer olması istenen yerler yüksek bırakılmak suretiyle uygulanmaktadır (Scott, 1994, s. 21).

17. yy'da kullanılmaya başlanan ve oyma baskı yöntemi olarak bilinen en erken çağdaş transfer baskı yöntemlerinin örnekleri metal plakalar aracılığıyla yapılan gravürlerdir. Bu üretim desenin ustaca oyularak plakaya uygulanması ve çukurlara mürekkep doldurularak pres aracılığıyla kağıda ya da diğer yüzeylere aktarılması üzerine kurulu çukur baskı yöntemidir. Metal gravürde asfalt, reçine ve balmumu karışımından oluşturulan lak'ın metal plaka üzerine sürülüp, desenin kazınması veya asitte bekletilerek indirilmesi söz konusudur (Petrie, 2011, s. 19). Bu tür teknikler fotoğrafın yaygınlaşmasından önce illüstrasyonların ve görsellerin çoğaltılmasını sağlayan temel teknik olmuş, Durer, Rembrant gibi baskı resmin öncü ressamı tarafından geliştirilerek kullanılmıştır (Scott, 1994, s. 15) (Görsel 4).

Görsel 4. Rembrandt, H. (1638). Portre, Gravür
Londra, İngiltere: British Museum/2012 Baskı sergisi, fotoğraf: Ezgi Martinez.

Bu gelişmelere paralel olarak seramik üretiminde de baskı teknikleri kullanılmış, ilk defa 1750'lerde John Brooks sırüstü emaye baskı, Robert Hancock porselen baskı, John Sadler ise earthenware ürünler ve karo gibi sırlı ürünler üzerine baskı konusunda gelişmelere öncülük etmişlerdir (Aav, 2009, s. 86). 1749'da Liverpool'da John Sadler seramikte baskı yöntemlerinin en erken geliştiricisi olarak anılırken (Görsel 5), Robert Copeland'ın 1980'de yazdığı kaynakta (Spode's Willow Pattern) Doccia firmasının Stoke on Trent'te aslında beyaz Çin porselen tabaklarında kullanılan motifleri sıraltı transferlerde kullandığını ve 18.yy. sonunda bakır plakalar üzerinde bu tür baskı tekniğinin Avrupa'da yaygın olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır (Scott, 2009, s. 19) (Görsel 6). Bu dönemde desenlerin ağırlıklı olarak manzara ve figürlü sahnelerden oluştuğu dikkat çekmektedir.

Görsel 5. Sadler, J. (1758-60) Bucks Topluluğu armalı transfer baskı kupa, Samuel Gilbody Fabrikası, Londra, İngiltere:Victoria and Albert Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

Görsel 6. (1815 civarı) Çin manzarası desenli sıraltı mavi baskılı tabak, Stoke on Trent, Özel koleksiyon.

Gravür tekniği sıraltı ya da sırüstü uygulamalar için kazıma ya da asitle indirgeme yöntemleri ile yapılabilmektedir. Ayta gravür deseninin hazırlanmasını şöyle açıklamıştır:

...çok hassas bir işlem gerektiren metal plak baskılarının hazırlanması, son derece uzun ve güç işlemlerin ötesinde, usta ve becerikli gravürcülere gereksinme duyulan bir çalışmadır. Bu çalışmada hazırlanan desenler büren gibi gravür aletleri ile kazınır (1976, s. 10).

Tarihi açıdan incelendiğinde en basit yöntemle seramik yüzeylere desen aktarılması da bu gravür yöntemlerinden sonra kopya kâğıdı ya da İngilizcede bat printing olarak adlandırılan şablon baskı yöntemi ile yapılarak seri hale getirildiği bilinmektedir (Görsel 7).

Görsel 7. (1805) Sır üstü bat şablon baskı yöntemi, dekorlu fincan, Staffordshire, Stoke on Trent, İngiltere: Potters Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

Bat şablon baskı yöntemi sırlı seramik yüzeylere baskı konusunda 1800'lerde ilk kez yapılan uygulama türü olmuştur. Uygulamasında desenin oyulduğu levha şeklinde metal plaka

yumuşak bir bez yardımıyla keten tohumu yağı ile kaplandıktan sonra yüksek kalan desen iyice temizlenip, plastik, kauçuk, silikon gibi bükülebilir ve yağ tutucu özelliği olan jelatin bir şablon plaka üzerine basılmaktadır. Bu işlem sırasında intaglio (çukur) çizgilerden çekilen yağ bu kaliba geçmekte, daha sonra desen iz olarak sırlı seramik yüzeye transfer edilmektedir (Görsel 8-9-10).

Görsel 8. Metal plaka üzerinde büyüteç altında çalışan gravürcü.

Görsel 9. Büren ve diğer gravür aletleri. Londra, İngiltere: Victoria and Albert Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

Görsel 10. Aletler: Çekiç , delici noktalama aletleri , ayırıcı , çizici çelik kazı kalemi, sistre, bileği taşı Stoke on Trent, İngiltere: Potters Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

Sırlı yüzeye aktarılan yağ tabakası şeklindeki desen üzerine toz halindeki boya serpilerek üzeri kaplanır ve yağlı kısımlara tutunan boya yüzeye sabitlenir (Görsel 11). Pamuklu bir yün parçası ile boya fazlası alınarak pişirim sırasında yağın yanmasıyla sırlı yüzeyde kalacak olan son desen oluşturulmaktadır. Boyanın fazlası alındıktan sonra ürün pişirilir. (Copeland, 1980, s. 28-29).

Görsel 11. Silikon lastik, metal kalıp, sırlı bardak, yağ transfer edilmiş hali, toz boya serpilmiş hali, pişirim sonrası desen, Londra, İngiltere: Victoria and Albert Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

İleriki tarihlerde kâğıt yapımındaki gelişmeler ve transfer baskıda kullanılacak kopya kâğıdının yapımını mümkün kılmış, böylece lastik kalıp yerine kopya kâğıdı ile uygulanan bir diğer benzer yöntem daha gündeme gelmiştir. Sır altında bisküvi yüzeye de uygulanabilen bu teknikte öncelikle aktarılmak istenen desen metal plakadan kopya kâğıdına basılmaktadır. Daha sonra kopya kâğıdının arkasından süngerle ovalayıp, sert fırça yardımıyla desen seramik yüzeye transfer edilmekte ve yüzeye aktarılan desen pişirilmektedir (Görsel 12-13-14).

Görsel 12. Sıralı kopya kâğıdı ile transfer baskı aşamaları Soldan sağa; Bisküvi Tabak, Kopya Kağıdı Transfer Edilmiş tabak, Kahverengi Kobalt Pigmentli Desenli Tabak, Düşük Derecede Pişirilmiş ve Pembe Renk Almış Desen, Pişirim Öncesi Şeffaf Sırlanmış Tabak Londra, İngiltere: Victoria and Albert Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

Görsel 13. Leppanen, H. (1909-1931) Bakır plaka üzerinde kazınmış Art Nouveau temalı desen " Arne"

Görsel 14. Sıralı Bakır Baskı, Yemek Takımı Helsinki, Finlandiya: Fotoğraf: Arabia Müzesi, Ezgi Martinez.

15. yy'da tahta blokların seramik yüzeylere baskı için kullanımı yaygınken, metal plaka kullanımı, kopya kâğıtlarına transfer, döner baskı makinasının icadıyla kolaylaştığından 17. yy'dan sonra 20. yy'a kadar yaygın kullanılmıştır (Görsel 15).

Görsel 15. Seramik İşçileri Baskı İşleminde, Stoke On Trent
D.Sekers. The Potteries (23) London: Shire Library Printing (2011).

Metal plakaların kullanıldığı transfer baskı dışında litografi yani taş baskı yöntemi de ilk örnekleri 17. yy'a dayanan bir başka düz baskı yöntemidir. Ayta 1976'da bu yöntemin renkli sır-üstü seramik dekorlarının hazırlanışında kullanıldığını (Sevres Fabrikaları) ancak çok geleneksel porselen modellerinin renkli baskıları dışında yaygın olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Ayta tekniğin uygulanışını şu şekilde açıklamıştır:

Litografi dekorlarının yapıldığı lito taşları doğada bulunan ince pürüzlü, homojen bir kireç taşıdır. İlk olarak yağlı bir kalem ya da özel çizgi mürekkebine batırılan çelik iğneli kalemle taş üzerine istenilen desen çizilir. Çizimi tamamlanan lito taşı, hazırlanan klorhidrik ya da nitrik asit katılmasıyla bir arap zamkı -asit karışımı ile örtülür. Daha sonra yıkanan taş yüzeyindeki asitli arap zamkı desenin üzerinden kayarak akar. İşlenmemiş kesimler arap zamkı asit karışımını emdiği için nemlenir. Bu şekilde lito taşı baskıya hazırlanmış olur. Baskı için, bir palet üzerinde sır-üstü boyası ezilir. Ezilerek yayılan boyaya, gezdirilen bir merdane önceden hazırlanmış olan taş üzerinden geçirilir. Merdaneyle geçirilen boya tabakası desenin üzerine yapışıp kaldığı halde, taşın nemli kesimleri boyayı tutmaz ve kaydırır. Sonra, hazırlanmış lito taşı baskı yapılacak (pres) basım makinası altına yerleştirilir ve ince baskı kağıdı konulur ve preslenir (1979, s. 151).

Gravür ve litografi gibi düz baskılardan sonra malzeme ve teknikler gelişmiş, 19. yy'da İskoçya'da endüstride sünger mühürlerin yanı sıra düz ya da döndürülerek basılan lastik mühürler 1890'larda ortaya çıkmıştır (Görsel 16). Bu aletler önceleri ürünlerin altına firma mührünü basmak için kullanılırken, ileri tarihlerde altın ve lüster desen baskıları için de kullanılmaya başlanmıştır (Scott, 2009, s. 25).

Bernard Leach baskı tekniğinin seri üretim için gerekli olduğunu ancak tamamlanmış sanatsal ürünün yorum biçimini ve kavramsal uyumunu yok ettiğini söylemiştir. Ama bu dönemde seri üretim yöntemleri zaten el dekorlarını kenarda bırakmış, dekorlu ürünlerin çoğaltılmasını sağlayan yöntem olarak seramik sektörüne girmiştir (Scott, 2009, s. 116).

Görsel 16. Döner Lastik Mühür Örneği
M. Aav, Arabia Ceramics Art Industry (115) Helsinki (2009).

1930'larda baskı alanında mum ve uhu metotları icat edilmiştir. Bu teknikte desen mumlu kalemlerle elek üzerine çizildikten sonra tüm elek uhu solüsyon ile kaplanmaktadır. Daha sonra mumlu malzemeyi çözücü bir tiner uygulanarak, mürekkebin geçeceği boşluklar oluşturulmaktadır. İşte bu, günümüzdeki elek baskı tekniğinin basit halidir.

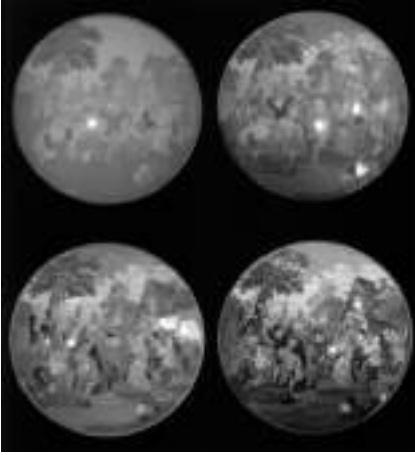
Fotoğrafik imajların yüzeylere aktarılması, ancak ışığa duyarlı emülsiyon malzemesi geliştirildiğinde mümkün olmuş, bu tarihe kadar yüzeylere sadece elle oyularak yapılan çizimler ve kesilerek oluşturulan desenler aktarılabilmiştir. Bundan sonra elek baskı tekniğinin yanı sıra çıkartma (decal) tekniğiyle de fotoğrafik imajlar sırüstü tekniği ile yüzeylere aktarılmaya başlanmış, bu yöntemle fotorealistik görüntüler ticari endüstriyel ürünlerin yanı sıra artistik seramiklerde de 1960-70'lerde çok popüler olmuştur. Zamanla alçı üzerine, çıkartma kâğıdına, deri sertliğindeki çamur üzerine bile baskı yapılmaya başlanmış, böylece fotoğrafik transferler günümüze kadar geliştirilerek gelmiştir (Wandless, 2006, s. 10).

İlk defa fotoğrafik imajları seramik yüzeye basma işlemi Fransa'da Lafon de Camarsac tarafından 1854'te geliştirmiştir. Işığa duyarlı potasyum bikromat kimyasalını arap zamkı ile karıştırarak seramik yüzeye süren Camarsac, karanlık oda mantığında şeffaf pozitif bu yüzeye ışık ile pozlamıştır. Yüzeye sabitlenen gizli transparant fotoğraf tabakası üzerine toz halinde seramik boyaları uygulanarak görünür hale getirilmiştir. Bu teknik geliştirilerek moda haline gelmiş ve porselen tabaklar üzerine uygulanırken (Görsel 17), mezar taşlarında da kullanılmaya başlanmıştır (Paul, 1997, s. 27).

Görsel 17. Josiah Wedgwood ve Oğulları Firması (1892)
Fotoğrafik Aile Portresi, Stoke on Trent, İngiltere: Potters
Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

Bu yöntemler arasında orijinal bat şablon baskı yöntemiyle, 1830'lardan sonra renk ayrımları yapılarak çok renkli baskılar da uygulanmaya başlanmıştır. Bunun için desende yer alan basılacak her renk farklı plakalara kazınarak ayrı ayrı basılmaya başlanmıştır (Görsel 18). Bu yöntemlerin geliştirilmesi sayesinde meşhur Staffordshire seramikleri görsellerin gravür tekniğiyle seramik yüzeylere aktarılması suretiyle çok sayıda üretilmiştir. "Stoke on Trent'te bu yöntemle üretilen seramikler F&R Pratt Company tarafından ilk defa geliştirildikten sonra yaklaşık 200 yıl sonra bile hala üretilmektedir" (Scott, 1994, s.17-19).

Görsel 18. (1883) Sarı mavi kırmızı ve siyah renk ayrımı, gravür tekniği- kopya kağıdı ile sıraltı transfer Stoke On Trent, İngiltere: Potteries Museum.

Zaman içinde bakır plakalarda preslemeden kaynaklı olarak oluşan aşınmalar dikkat çekmeye başlamış bu durum desenin gravür uygulamasının yenilenmesi gereksinimini doğurmuştur. Bu nedenle 1830'larda silindir bakır kalıpları kullanılmaya başlanmıştır (Leppanen, 2009, s. 89) (Görsel 19-20).

Görsel 19. Staffordshire, mavi İtalyan patern işlenmiş bakır silindir kalıp; krom kaplı bakır, Spode Firması, (1975) kopya kağıdı üzerine kobalt mavi baskı yapılmış desen, sıraltı baskı transfer yöntemi ile dekorlanmış tabak.

Görsel 20. Aynı yöntemle sephia kontür basılmış tabak. Anja Juurikkala (1960-66) Akvaryum serisi Leppanen, Arabia Ceramics Art Industry (112) Helsinki (2009).

Bakır kalıplara göre daha etkili ve hızlı baskı yapılmasını mümkün kılan bu yöntem daha sonra 1950'lerde Murray Curvex baskı makinasının icadıyla da mekanize edilmiştir. Bu yöntemde makinalar transfer sırasında ısınan bakır kalıp üzerindeki sıcak boyayı alan lastik ya da silikon stampa aracılığıyla deseni soğuk seramik yüzeye aktarmaktadır. Bu bat şablon baskı tekniğinin gelişmiş halidir. Bu yöntem sadece düz ve hafif bükey yüzeylere uygulamaya elverişli iken sırüstü ve sıraltı uygulamalara da adapte edilebilmektedir (Görsel 21).

Görsel 21. Porselen Tabak Üzerinde Murray Curvex Yöntemiyle Yapılmış Desen ve Metal Kalıbı Londra, İngiltere:Victoria and Albert Museum, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

İleri tarihlerde kauçuk malzemenin yerini silikon almıştır. Silikon baskı ve elek baskı yöntemleri birleştirilerek ofset elek baskı makinaları geliştirilmiştir. Bu yöntemde imaj elekten düz bir transfer plakasına basılıp daha sonra bu plakadan kaldırılıp ürüne silikon keçe aracılığıyla aktarılmaktadır.

Düz baskı tekniği olan ve transferde aracı malzeme gerektirmeyen elek baskı ve ofset elek baskı yöntemleri, dezavantajları olan gravür plaka gereksinimini ortadan kaldırmıştır. Gravür desenler hala geleneksel desenlerin kullanıldığı bazı sektörlerde kullanılmaktadır.

Isı ile transfer olan otomatik yöntemlerde ise desen özel mürekkep formülleriyle mumlu kâğıtlara basılarak ve lak ile kaplanarak uygulanmaktadır (Petrie, 2011, s. 20).

1940 ve 50'lerde İngiltere'de seramik seri üretiminde baskı desenler konusunda öncü olmuş Spode, Minton ve Wedgwood fabrikaları için sanatçıların yapmış olduğu litografi baskı desenleri serigrafi ve çıkartma teknikleri ile de uygulanmış, arada desenlerde suluboya gibi farklı boyama tekniklerinin etkilerinin verilebildiği ancak boyanın bu etkiyi verebilmesi için tram yani (half tone) tonlama yapıldığına dikkat çekilmektedir (Görsel 22-23).

Görsel 22. Çıkartma tekniğiyle uygulanmış geleneksel takvimli tabak, (1981) Wedgwood, Özel koleksiyon.

Görsel 23. (1984) Çıkartma tekniğiyle uygulanmış nokta tramlı takvimli tabaktan detay (K. Petrie Ceramic Transfer Printing (39) London: A&C Black (2011)).

Elek Baskı (Serigrafi) Tekniğinin Tarihsel Gelişimi

Aslen Japonya'da insan saçı kullanılarak çok basit yöntemlerle geliştirilen elek baskı yöntemi Avrupa'nın Japon kültürüne olan ilgisi sonucu 19.yy'da Avrupa'ya da getirilmiştir. "Hatta rakle (sıyrgac) ve çerçeveye gerilmiş eleğin patentinin ilk defa İngiltere'de Samuel Simon tarafından 1907'de, daha sonra San Francisco'da 1915'te alındığı bilinmektedir" (Petrie, 2011, s. 22). 20. yy'da hızlı gelişmeler kaydedilmiş, metal çerçevelere saf ipek dokumalar gerilerek elekler yapılmaya başlanmış, 1929 yılında geliştirilen şablon film Joseph Umano tarafından günümüzdeki filme en yakın hale getirilmiştir. Bu teknik ipek baskı adı ile de anılmaya başlanmış ve Pablo Picasso gibi sanatçılar tarafından da sanatsal ifadelerde kullanılmıştır (Wandless 2006, s.10).

1915'te Amerika'ya Uzakdoğulu göçmenler tarafından getirildiği bilinen elek baskı hızla yayılmış, 1. Dünya Savaşında direnişleri duyurmak için el ilanları, afiş, flama ve bayrakların çoğaltılmasında basit el tezgâhları işlev görmüştür. Reklam, tanıtım, propaganda amaçlı baskılar ekonomik krizde piyasaları harekete geçirme amacıyla kullanılmış, Antony Weltonis'in öncülüğünde bir proje kapsamında baskı bölümü kurularak çalışmalar yapılmış, bilimsel eserler yazılmış, büyük gelişimler sonucu zamanla işlevsel amaçlı üretimlerin yanı

sıra baskı tekniğiyle yapılan sanat eserleri de sergiler aracılığıyla çağdaş sanatta yerini bulmaya başlamıştır (Pekmezci, 1992, s. 13).

Basit el tezgahlarından sonra otomatik serigrafi makinalarından 1960'larda bahsedilmeye başlanmıştır. Bunlar sayesinde süsleme ve bezeme türü dekoratif unsurlar tekrarlanabilirken, ticari ürünlerin çoğaltılmasına yönelik bazı gereksinimlere de cevap bulunmuştur (Pekmezci, 1992, s. 10).

Philadelphia sanat müzesinde baskı bölümü müdürü Carl Zigrosser elek baskı tekniğinin gelişmesi ve yayılmasında büyük katkılar sağlamış, Antony Wellonis, Guy Maccoy ve Elizabeth Olds gibi öncü olan sanatçıların açtıkları sergiler ve çabalarıyla bu yöntem sanat ortamına taşınmıştır. Roy Lichtenstein, Andy Warhol, Robert Rauschenberg, Tom Wesselman gibi Pop Art sanatçıları da özgür görsel üretimlerinde etkin şekilde elek baskı tekniğini kullanmış, böylece serigrafi adını verdikleri bu teknik yenilikçi yaklaşımlarıyla sanatsal ifadelerde kullanılan heyecan verici bir yöntemle dönüşmüştür (Görsel 24). Öncü sanatçılar 1950'lerde kurdukları baskı atölyelerinde öğrenciler yetiştirerek bu tekniği daha da yaygınlaştırmışlardır. Avrupa'da Francois Carr, Fritz Winter bu yöntemi yenilikler katarak geliştiren önemli sanatçılar olmuş, Matisse Jazs kitabında Hans Arp, Mortenscu, Wasarely, Leger eserlerinde bu yöntemi kullanmıştır (Pekmezci, 1992, s. 14-15).

Görsel 24. Warhol, A. (1964) Jackie Triptych, Kanvas Üzerine Serigrafi, 53x124 cm. Köln, Almanya: Ludwig Müzesi, fotoğraf: Ezgi Martinez.

Seramikte Elek Baskı Tekniğinin Kullanımı ve Gelişimi

Seramikte baskı, yüzeylere estetik değerler katmak için desen görsel ve yazıların aktarılmasında kullanılan bir yöntem olarak günümüze kadar gelmiş bir tekniktir. Başlangıçta sünger, mühür gibi araçlarla uygulandığı bilinirken zamanla şablon tekniğinin baskı için kullanılmaya başlanmasıyla elek baskı yöntemi seramik yüzeylerin oluşturulmasında da kullanılmaya başlanmıştır. Önceleri ilkel yöntemler kullanılırken, zaman içinde tüm gelişmeler seramik üretimine de yansımıştır; örneğin rakle icat olana kadar boyanın fırça yardımıyla eleğin diğer tarafına geçmesi sağlanıyordu. Günümüzde elek baskı makineleşme ile endüstride çok gelişmiş yöntemlerle uygulanmaktadır.

“İlk defa 1930’larda İngiliz firma Johnson Matthey tarafından kullanılan elek baskı seramik transfer metodu 1940’larda seramik endüstrisine girmiştir. İlk serigrafi karo örnekleri olarak Cartes de Poole’in 1950’de ürettiği ürünler bilinmektedir” (Scott, 1994, s. 28). Bakır kalıplarla seri üretimde kullanılan transfer baskı yöntemi serigrafinin yaygınlaşmasıyla yeni teknolojilerin uyarlanması sağlamış, işçilik ve zaman açısından büyük kazanç sağlamıştır (Görsel 25).

Görsel 25. Serigrafi düzeneği Almanya: Westerwald Seramik Müzesi, fotoğraf: Ezgi Martinez.

1994 yılında Paul Scott tarafından yazılan “Ceramics and Print” kitabı bu alanda temel bir kaynak olmuş ve seramik yüzeylerde baskı tekniklerinin yaratıcı yöntemler geliştirilmesi için öncülük etmiştir. Böylece endüstrinin yanı sıra sanatçıların da artistik çalışmalarında kullandığı bir yöntemle dönüşen serigrafi, farklı kullanımlar ve buluşlarla çeşitlenerek günümüze kadar geliştirilerek kullanılmıştır.

Bu alanda öncü bir araştırmacı olan Profesör Kevin Petrie de 1988 yılından itibaren İngiltere’de öncü akademilerde cam ve seramikte baskı üzerine gördüğü eğitim ve yaptığı araştırmalar sonucunda “Ceramic Transfer Printing” adlı kitabını yazmış ve bu alandaki son yayını yapmıştır. North Nottinghamshire Sanat Okulu, University of West England, Westminster, Royal College of Art’da baskı üzerine odaklanarak aldığı eğitimlerin ardından Sunderland Üniversitesinde eğitimci olarak kadrosunu almıştır. University of West England’da Öğretim Üyesi olan ve “*The Art Teachers Guide To Water Based Screen Printing*” adlı kitabın yazarı David Fortune tarafından 1989 yılında Bristol Baskı araştırmaları merkezinde başlatılmış olan proje çalışmalarına katılmış, böylece kendisini geliştirerek çalıştaylar yapmaya başlamıştır.

Seramikte Elek Baskı Tekniği Uygulama Süreci

Elek baskı, çoğaltma ve tekrarlamaya elverişli pratik bir teknik olmasının yanı sıra işlem basamakları ve yapılması gereken aşamalarıyla dikkat edilmesi gereken incelikli bir yön-

temdir. Bu nedenle her aşaması dikkat ve hassasiyet gerektirmektedir. Desenin çalışılması, film hazırlanması, eleğin temizlenmesi, desenin eleğe pozlanması, boyanın hazırlanması, baskı ve pişirim gibi birçok detayı olan aşamaları bulunmaktadır.

Desenin Hazırlanması

Elek baskı tekniğinde pozitifler elle çizilmiş, fotokopiyle aktarılmış desenler olabileceği gibi bilgisayar ortamında üretilmiş desenler de olabilir. Önemli olan bu desende siyah opak lekeler bulunmasıdır. Çünkü pozlamada ışık kaynağı film üzerinde siyah leke ya da lekesiz alan olarak iki tür görüntü algılamaktadır. Bu nedenle hazırlanan filmde desenler siyah renkte olmalıdır. Eğer desen tonlar içeriyorsa, siyah ve beyaz noktasal ya da çizgisel birimlerin sık seyrek ilişkisinde bir araya gelişinden oluşacak şekilde tram verilerek tonlandırılmış halde pozlamaya hazır olur (Görsel 26). (Petrie, 2011, s. 75-76)

Görsel 26. Noktasal Tram Örneği*

*Siyah ve ara ton gri görünen alanlar tramlar arasındaki farklı sıklık ve seyreklikten kaynaklıdır.

Elek Hazırlama

Elekler çeşitli malzemeden ilmekli ağ örgünün belirli bir esneklikte gerilerek metal ya da ahşap çerçevelere yapıştırılmasıyla hazır hale getirilir. Kullanılan malzeme saf ipek olabileceği gibi metal, naylon, polyester gibi yapay malzemeler de elek yapımında kullanılmaktadır. Günümüzde endüstride polyester ve silikondan tambur elekler de kullanılmaktadır. Eleklerde mesh boyutu önemlidir. "Mesh, cm kareye düşen delik sayısıdır; 20 ve 200 arası değişen mesh lik elekler arasında sırtı, sıraltı boya baskılar için 62-100 arası, sırüstü boyalar için 77-150 arası, tramlı baskı ve altın yıldız baskılar için ise 100-200 arası mesh değerinde elek kullanımı idealdir" (Sevim, 2007, s.120).

Yapılacak uygulamaya en uygun malzeme seçilerek çerçeve hazırlandıktan sonra elek öncelikle pozlama için sıvı halde ışığa duyarlı emülsiyon ile ince bir film tabakası halinde loş bir ortamda kaplanmalıdır (Görsel 27). Bu malzeme ışığa duyarlı olduğundan pozlama

sırasında sabitlenerek elekte desenin dışında kalan boş alanlarda deliklerin kapanmasını sağlamaktadır.

Görsel 27. Eleğe emülsiyonun çekilmesi
Bristol, İngiltere: University of West England, Dave Fortune
Baskı Atölyesi.

Pozlama

Pozlama işlemi için eleklerin ve pozlanacak filmin hazır olması gerekir. Pozitif desen çıkışı lazer yazıcıdan ya da fotokopi aracılığıyla aydınlar, asetat kâğıdı gibi şeffaf, ışığı geçirebilecek yüzey üzerine alınır; alınan çıktı pozlanacak olan filmdir. Burada amaç sadece siyah olarak belirlenen desenlerin pozlanmasını ve eleğe aktarılmasını sağlamaktır.

Görsel 28-29. Pozlama cihazında ve film ve eleğin yerleştirilmesi
Bristol, İngiltere: University of West England, Dave Fortune Baskı Atölyesi.

Pozlama cihazlarında ultraviyole ışınli lambalar, karbon ark lambaları, opal 300/500 watt normal lamba, aynalı yansıtım lamba, metal halojen lamba, floresan lambalar seçilerek bunlara göre mesafe ve pozlama süresi belirlenmektedir.

Pozlama süresi elekte delik boyutuna göre belirlenir. Örneğin 90'lık bir elek ortalama 60 saniye pozlanır. Elek boyutu küçüldükçe pozlama süresi artar. Pozlamada ışık uygulanırken renkli alanlar yani siyah opak lekeler uv ışını bloke ederek elek üzerindeki emülsiyonun sabitlenmesine engel olarak şablon oluşmasını sağlamaktadır. Işık boş alanlarda eleğin yüzeyindeki emülsiyonu sabitleyerek deliklerin tıkanmasını sağlar. Daha sonra elek tazyikli su ile yıkanarak desenin olduğu alanlardaki ışıktan etkilenmeyen deliklerden emülsiyon dökülür ve dik vaziyette süzölmeye bırakılır (Görsel 30-31). Elek daha sonra kurutma kabini içinde ortalama 20 dakika 40 C'de kurumaya bırakılır.

Görsel 30-31. Pozlanan eleğin temizlenmesi ve açılması
Bristol, İngiltere: University of West England, Dave Fortune Baskı Atölyesi.

Baskı Aşamasında Kullanılan Materyaller ve Elek Baskının Kullanıldığı Alanlar

Elek baskıda ahşap ya da metalden çerçeveye gerilmiş ipek polyester ağ (mesh) şablonlar kullanılmaktadır. Bu çerçeveler elek baskı tezgâhlarında sabitleneceği basit bir menteşe sistemi ile hareketli kollu bir düzeneğe gerektirmektedir (Görsel 32).

Görsel 32. Hazır eleğin tezgâhta sabitlenmesi
Bristol, İngiltere: University of West England, Dave Fortune Baskı Atölyesi.

Baskı sırasında elek yüzeye 70-45 derece arasında eğimle bastırılarak kullanılan rakle, elek baskının temel araçlarından biridir. Rakle ihtiyaca göre farklı ağız profillerinde kesilmiş kauçuk ya da lastikten, ahşap ya da alüminyum gibi metalden tutacakla sıkıştırılmış sıyrığaçtır. Seramik, cam ve metal gibi yüzeylere kenarları dik açılı profil kesimli rakle kullanılır.

Tekstil, emaye, seramik, porselen ve cam sanayi serigrafi tekniğinden en çok faydalan sektörler olarak karşımıza çıkarken, özellikle dekoratif desenlerin oluşturulmasında pano, yerduvar karosu, sofraya eşyaları ve mutfak gereçlerinde yaygın olarak kullanılmakta olan pratik bir yöntemdir. Elek baskı metal, fiber, pleksiglas, porselen cam polyester karton ahşap gibi çok çeşitli yüzeylere de uygulanabilmektedir. Baskı aşamasında ne tür boya kullanılacağı ve desenin hangi yüzeye nasıl tatbik edileceği iyi hesaplandığında en doğru sonuca ulaşılır.

Düz yüzeylere elek ile direk transfer baskı yapılabilirken, üç boyutlu karmaşık formların eğimli kavslü yüzeylerine desen ve dekor uygulamaları için indirekt çıkartma (dekal) tekniği kullanılmaktadır.

Boyanın Hazırlanması ve Baskı Aşaması

Seramikte serigrafi tekniğinde kullanılan boya medyum ile valslerden geçirilerek ya da spatula ile ezilerek hazırlanması gerekmektedir. Aksi takdirde elek deliklerinde tıkanmaya yol açabilir. Sıraltı, sıriçi, sırustü boyalar ya da oksitler baskı medyumunu ile karıştırılarak hazırlanır. Boya yoğunluğu yoğurt kıvamına gelene kadar medyum ile spatula yardımıyla elle de ezilerek karılabilir.

Boyaları su bazlı medyum yerine TW Flat clear Base ile karıştırarak kullanan Petrie yoğunluk yoğurt kıvamına gelene kadar toz boya kardiğini belirterek baskıdan sonra boyanın kalınlığı ince ise, renklerin pişirim sonrasında da ton olarak açık kalacağını belirterek, dik kat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Petrie, 2011, s. 53). Desenler tek renk olabileceği gibi, çok renkten de oluşabilir. Renklerine göre ayrılan desen her renk için ayrı film hazırlanarak eleklerle pozlanır.

Öncelikle elek baskıda kullanılacak boya yaklaşık 2 cm genişliğinde, raklenin uzunluğuna uygun olarak ve desenin kısa kenarı boyunca eleğe akıtılır (Görsel 33). Elek kaldırılarak, rakleyle üzerinden bir kez geçilerek boyanın eleğin arka yüzeyine geçmesi sağlanır (Görsel 34). Daha sonra elek yüzeyin üzerine oturtularak eleğin arka yüzeyine geçen boyanın yüzeye transfer olması için bir kez daha rakle ile yüzeye bastırılarak sıyrılır (Görsel 35).

Baskı işlemi tamamlandığında başka desenler için kullanılmak üzere pozlanan elek özel kimyasal içerikli emülsiyon çözücü jel ya da sıvı malzemeler (Pergasol) ve tazyikli su kullanılarak temizlenir (Görsel 36-37).

Görsel 33. Boyanın eleğe akıtılması.

Görsel 34. Rakle ile elekten boyanın geçirilmesi.

Görsel 35. Elekten boyanın yüzeye basılması Bristol, İngiltere: University of West England, Dave Fortune Baskı Atölyesi.

Görsel 36. Eleğin emülsiyon çözücü ile temizlenmesi.

Görsel 37. Eleğin tazyikli suyla yıkanması. Bristol, İngiltere: University of West England, Dave Fortune Baskı Atölyesi

Çağdaş Seramik Sanatında Elek Baskı Tekniğini Kullanan Seramik Sanatçıları ve Uygulamaları

Elek baskı günümüzde, seramik bünyelerde çok çeşitli tekniklerle uygulanan yaygın bir yöntem haline gelmiştir. Bisküvi ya da sırlı pişmiş yüzeylerde uygulanabildiği gibi deri sertliğinde bünyelerde de çok değişik uygulamalarına rastlamak mümkündür. Astarlarla, sıraltı ve sırüstü boylarla, hatta sır ile de yapılmış elek baskı örnekleri görülmektedir. Hatta bu yöntemleri deneysel olarak çoğaltmak mümkündür.

Bu teknikler seramik sanatında uygulama çeşitliliği oluştururken, sanatçıların farklı, özgün ifadeler yakalamasına da olanak sağlamaktadır. Aslen seri üretime dayalı endüstriyel bir yöntem olan transfer baskı, çağdaş sanatta orijinal ifadeler için alternatif bir yol olurken aynı zamanda tekrarlanabilir olması nedeniyle eserlerin çoğaltılmasına ve yeni, sürprizli çeşitlemelere gidilmesine olanak sağlamaktadır.

20. yy'da baskı yöntemleri sanatçıların yaratıcılık olanaklarını geliştirme serüveninde başvurduğu tekniklerden olmuştur. Elek baskı bu tür endüstriyel tekniklerin başında yer almış, böylece sanatçılar arasında yaygınlaşarak malzemeleri de kolay erişilebilir hale gelmiştir. Hatta eserlerini elek baskı tekniği ile sonuçlandırarak kimlik kazandıran ve bu anlamda öncü olmuş sanatçılar bulunmaktadır. Seramik ve baskı alanında uzmanlaşarak çalışmalarını bu çizgide özgünleştiren ve ismi bu tekniklerle bütünleşen sanatçılar bulunmaktadır. İngiltere'den Paul Scott, Robert Dawson, ABD'den Richard Shaw, Les Lawrence, Scott Rench, Norveç'ten Ole Lislerud, Macaristan'dan Maria Geszler bunlardan bazılarıdır.

Paul Scott seramik ve baskı disiplinlerini teknik ve sanatsal yönleri ile birleştiren yaklaşımıyla araştırarak kaleme almış, "Ceramics and Print" kitabını yazmıştır. Çalışmalarında özellikle serigrafi- çıkartma tekniklerini kullanarak ülkesi İngiltere'de baskı transfer yönteminin ilk ortaya çıktığı döneme ve o dönemin önemli öncü firmalarına gönderme yapacak bir dille karakteristik geleneksel desenleri yeniden yorumlamaktadır. Pastoral bir havadan uzak yorumu ile fabrikanın ürünleri üzerinde fabrikanın kendisini canlandıran desenleri kimi zaman filtre kim zaman da sadeleştirerek ya da başka elemanlarla birleştirerek kullanmakta fabrikanın başlıca karakteristik renkleri ile geleneğe yorum getirmektedir (Görsel 38-39).

Görsel 38. Copeland, W.T. (1949) 1816 tarihli Spode Italian isimli motif.

Görsel 39. Sır içi baskı Scott, P. (2009) 1970'lerde kapanmış Spode Fabrikası bölgesini canlandıran desen Stoke on Trent, İngiltere: Potteries Museum.

Sanatçı Robert Dawson, İngiltere'de 1800'lerde ortaya çıkan Willow Patterni dijital teknoloji aracılığıyla biçimsel bozulmaya uğratarak bu ikonik desenden elemanlar seçerek, fragmanlara hareket çağrışımı yeni boyutlar kazandırarak bu tanıdık imgeyi hatırlatacak, fakat farklı yeni bir bakış sağlamaktadır (Görsel 40).

Görsel 40. Dawson, R. (2006). After Willow, Londra, İngiltere: Victoria and Albert Museum, Londra, Fotoğraf: Ezgi Martinez.

Ole Lislerud ve Scott Rench bu teknikleri bilgisayar destekli olarak üreten ve bu etkiyi seramik yüzeylere elek baskı ve çıkartma (dekal) yöntemleriyle taşıyan diğer önemli seramik sanatçılarıdır. Ole Lislerud geleneksel desen ve imajları manipüle ederek yorumladıktan sonra serigrafi tekniği ile yüzeylere transfer ettiği karolardan oluşan yüzey tasarımları ile tanınmaktadır. Desenleri basarak yüzeylere aktardıktan sonra elle çeşitli müdahalelerle çağdaş yorumlar sunmaktadır (Görsel 41-42). Scott Rench bilgisayarda oluşturduğu yüzey tasarımlarını elek baskı ve çıkartma teknikleri ile seramiğe aktarırken, dijital ortamın çeşitli unsurlarını ve ara yüzlerini de desenlerine yansıtmakta ve grafik etkiler yaratmaktadır.

Görsel 41. Lislerud, O. Duvar Karosu Üzerine Serigrafi Çalışmaları Oslo Üniversitesi.

Görsel 42. Lislerud, O. Mimar Sinan Üniversitesi Çalışması.

Scott Rench seramiklerinde yeni ifade biçimleri ararken bilgisayarda illüstrasyon ve dijital elemanlar tasarlayarak oluşturduğu kompozisyonları seramik yüzeylere adapte etmektedir. Özellikle çok renkli bilgisayar destekli imajlarını direkt olarak plakalar halinde çamur yüzeylere aktardığı çalışmalarında sıraltı, sırla ya da indirekt olarak çıkartma ile baskı uygulamaları ile özgün çizgisini oluşturmuştur (Görsel 43).

Görsel 43. Rench, S. Earthenware üzerine serigrafi ile sır baskı (<http://www.yosoh.com/artwork/spoils/>).

Serigrafi tekniğini seramiğe başarılı bir şekilde uyarlayan bir diğer seramik sanatçısı da Maria Geszler'dir. Tasarımcı olarak endüstride çalıştığı dönemde edindiği deneyim sonucu, fabrika ortamındaki makine üretimini sanatsal çalışmalarına adapte ederek seramik yüzeylerde baskı tekniğini uygulamaya başlayan Geszler, hem fotoğraf hem de çizimlerini şekillendirdiği deri sertliğinde porselen plakalara elek aracılığıyla bastıktan sonra, bu çamur plakalara şekil vererek heykelsi formlarını oluşturmaktadır (Görsel 44-45). (<http://www.ceramics-aberystwyth.com/maria-geszler.html>)

Görsel 44. Geszler M. Porselen serigrafi baskı 73 cm. Hergranzhausen, Almanya: Westerwald Seramik Müzesi, fotoğraf: Ezgi Martinez.

Görsel 45. Geszler M. (2010). Inside Voice, (Circuit Ceramique International Ceramic Academy (s: 5) Paris.

Richard Shaw "Trompel'oeil" isimli seri heykel çalışmalarında 4 renk sırüstü çıkartma kullanımını geliştirerek büyüü ve nostaljik etkiler elde etmektedir. Konserveler, ambalajlar ve boya kutularından kalıp alarak döküm tekniğiyle elde ettiği porselen figürlerinde yaygın günlük yaşam nesnelere kullanmaktadır. Gerçeküstü bir yaklaşımla ebru deseni kaplı eski bir kitabın üzerinde batan, kağıt para deseni ile kaplı geminin sadece bir illüzyon olarak algılanmasını, çamurdan şekillendirilmiş olduğunun sonradan fark edilmesini istemektedir (Görsel 46).

Les Lawrence ise Amerika'nın sosyal yapısını canlandırarak kadın portreleri, manzaralar kullanarak ince plakalardan oluşturduğu seramik heykellerinin yüzeylerinde mono transfer elek baskı tekniğini kullanmaktadır. George Washington, Mona Lisa gibi imajlar, ponpon kızlar, köpekler gibi temalarla kompozisyonlar oluşturmaktadır (Görsel 47).

Görsel 46. Shaw, R. (2008) Streets of Apathy, Sırüstü transfer uygulanmış sırlı porselen (http://www.franklloyd.com/dynamic/artwork_artist_display.asp?ArtworkID=2095).

Charles Krafft çalışmalarında transfer baskı yöntemini kültür ve içerikle oynayarak isyankar bir tavır sergilemek için araç olarak kullanmaktadır. Sanatçı klasik İngiliz hediyelik tabaklarını yeren bir dille felaket kapları serisini oluşturmuş, Titanik'in batması, 2. Dünya Savaşı bombalamaları gibi konuları ele almıştır. 1998'de Doğu Avrupa silahlarının beyaz replikaları üzerinde klasik mavi dekorları serigrafi tekniğiyle aktardığı çıkartmalarla grafiksel olarak transfer ederek bu evcimen desenleri bu çizgiden tamamen uzak ölüm teması ile bir araya getirmiştir (Görsel 48). Farklı objeler üzerinde serigrafi tekniği ile yarattığı bu zıt etki, ironik yaklaşımının sonucudur.

Görsel 47. Lawrence, L. (<http://artportal.hu>).

Görsel 48. Charles Krafft. (2001). (M. Vecchio, Postmodern Ceramics (111) London: Thames and Hudson.

İzleyici ile direk iletişim sağlayan fotoğrafik imajlar seramik yüzeylerde anlam yükleme açısından istek uyandıran taraflarıyla cazip olmaktadır. Bilgisayar ortamında ya da pozlama sırasında yapılan çeşitli müdahaleler, grafiksel etkiler ya da çeşitli filtre etkileri fotoğrafik imajlarda yüzeylerdeki anlatıma özgünlük ve heyecan katmaktadır. İmajdaki ifadeler

imgesellikten uzaklaştıkça soyut desenlere dönüşüp farklı çözümlene ve yorumlamalara dönüştürülebilmektedir (Görsel 49-50).

Görsel 49. Makela, M. (1996), seramik yüzey üzerine astar serigrafisi, Helsinki (M. Mäkelä. Doktora tezi (63) Helsinki. (1996).

Görsel 50. Martinez, E. (2002). Cumhuriyet Kadınları Konulu Proje, Seramik Yüksek Lisans Programı Cahide Sonku, Serigrafisi Baskı, Sırla karışık siyah boya ile baskı, Şamotlu Çamur, 1200°C.

Photoshop programı bu anlamda çok pratik ve yaratıcı olanaklar sunmaktadır. Adobe Photoshop, güzel sanatlar eğitimi veren kurumlarda da önerilen, başlıca program olmuştur. Bu program imaj yaratmaya ya da var olan görsel materyaller üzerinde düzenlemeler yapmaya yarayan yani görüntü işleme ve özel efekt yazılımıdır. Photoshop sayesinde seramik yüzeylere transfer etmek ve mesajı güçlendirmek için hazırlanan desenler ışık, renk, leke değeri

olarak istenilen efekte kolaylıkla getirilirken, transfer baskı tekniklerinde vazgeçilmez unsur olan renk ayrımları pratik şekilde yapılabilir. Negatif pozitif, açık koyu değerleri, leke miktarları, kontrast seviyeleri, doku ilaveleri gibi her türlü değişiklik yapılmasında ve sonucu inceleyip düzeltme yapılmasında hızlı karar verme ve kolay uygulama sağlamaktadır. Kesme, kopyalama, kaydırma ve çoğaltma, üst üste bindirme, birleştirme gibi opsiyonlarla hızlı çizim yapmayı da sağlamaktadır. Doku oluşturma ve yaratıcı olanaklar elde edilmesinde sonsuz alternatif sunmaktadır.

Ayrıca serigrafi tekniğinde desen hazırlığı sırasında çok önemli bir aşama olan renk ayrımının pratik yollarla yapılmasına olanak sağlamaktadır. Serigrafi bu anlamda seramik yüzeylerde tekrar eden dokuları ve zeminler yaratmak için de ideal bir tekniktir. Bu tür dokular seramiğin doku ve sıcaklığıyla birleşerek ilgi uyandırdığı ölçüde farklı hikayesel yorumlara yol açmaktadır (Görsel 51-52).

Photoshopta ölçü birimi olan pikseller tasarım sürecinin başlangıcı ve ilk elemanı olan nokta gibi temel öğedir. Görüntüler birçok pikselin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Alana düşen nokta sayısına bağlı olan piksel yoğunluğu yani çözünürlük denilen görüntü kalitesi desen hazırlığında iyi kavranması gereken bir konudur.

Görsel 51-52. Martinez, E. (2007). "Sen Ne Düşünüyorsun?" Yaş Çamur Üzerine Astar ile Elek Baskı Dekor, Şamotlu Çamur, 1200°C.

Dış mekanda ve çeşitli cephelerde serigrafi tekniği ile basılmış yüzeylerin doğa ile ilişkilendirilerek sergilendiği örnekler de bulunmaktadır. Kullanıldığı mekana göre işlenen bazı imajlar ya da desenler karolar üzerine basılarak uygulandığında, bina cepheleri ya da dış mekanda yerleştirilen çeşitli formların yüzeylerinde dekoratif etkisinin yanı sıra bulunduğu ortam ve çevreye vermek istediği mesaj ile sanatsal katkı da sağlamaktadır. Fotoğrafik etkilerin seramik yüzeylere farklı tekniklerle nasıl adapte edilebileceği konusunda çeşitli sanatçıların yaptığı enstalasyon çalışmaları örnek gösterilebilir (Görsel 53-54-55).

Görsel 53. Makela, M. Johanna Rytkölä and Päivi Kiuru, Arabianranta, Helsinki.

Görsel 54-55. Stump, A. (2003). Slippery Slope. Eskişehir Eti Parkı.

Sonuç

Baskı çeşitli teknikleriyle tarih öncesi çağlarda bile kullanılmış, yüzeylerin belli amaçlar doğrultusunda iletiler sunmak üzere ya da dekoratif amaçla değerlendirilmesine olanak sağlayan pratik ve zevkli bir alandır. Günümüz seramik sanatçıları başta elek baskı olmak üzere baskı tekniklerini kendilerine özgü biçimlerde kullanarak olanak ve olasılıkları geliştirmekte, her geçen gün gelişen teknoloji sayesinde daha pratik çözümler ve orijinal yöntemlerle zenginleşmektedirler. Görsel, desen, hatta fotoğrafik imajların çeşitli yöntemlerle çoğaltılabilecek şekilde farklı yüzeylere aktarılması için günümüzde bilgisayar desteğiyle hızlı, basit ve kolay yönetilebilir yöntemler üretilmiş, böylece baskı tekniğinin gelişmesi ve seramik alanında da alternatiflerin çoğalması sağlanmıştır.

Baskı teknikleri çağdaş sanat yaklaşımında sanatçıların uygulamalarının yanı sıra sanat eğitimi gören öğrencilerin de deneysel olarak fikirler üretmesine ve yaratım sürecinde farklı etkiler elde etmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla aslen seri üretim mantığında çoğaltılan desen uygulamalarına yönelik olarak ortaya çıkmış bir teknik olmasına rağmen, özellikle elek baskı tekniğinin günümüzde sanatsal çalışmalarda da gittikçe popülerlik kazandığı gözlemlenmektedir. Denenmemiş deneysel birçok yeni yöntemin ortaya çıkmasına da yol açan baskı transfer yöntemleri heyecan verici sonuçlar ile yeni etkiler elde edilmektedir. Son 30 yıldır yapılan uygulamaların farklı disiplinlerden sanatçılar ve araştırmacılar tarafından ileri noktalara taşındığı, baskı sanatları, grafik, cam ve seramik gibi farklı disiplinlerde çok çeşitli tekniklerin geliştirildiği bilinmektedir. Ortaya çıkan özgün eserler

bu alanda müze arşivlerinde de yer alan zengin ve seçkin bir arşiv oluşturmuş ve yeni nesillere ilham veren, yol gösteren ve açılım sağlayan öncülerin ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Diğer taraftan bu alanda atölyelerde sağlık koşulları da dikkate alınarak tekniklerin insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde kullanılması gerekliliği de gündeme gelmektedir. Bu duruma dikkat edilerek kurulacak ya da yeniden yapılandırılacak atölye koşullarında başta elek baskı olmak üzere baskı yöntemlerinin yeni tekniklerle çeşitlendirilmesi, yeni nesillere kullanımının önerilmesi mümkündür.

Bu alanda yayınlanan makale, kitap gibi yayınların dışında düzenlenen etkinlikler de yeni gelişmelere zemin hazırlamakta, baskı tekniklerinin olanak ve olasılıklarının paylaşarak yaygınlaşmasına fırsat vermektedir. Organize edilecek yeni etkinlikler şüphesiz, seramik sanatına özgün çalışmaların katılmasına olanak sağlayacak ve yeni buluşlarla bu tekniklerin zenginleştirilmesine imkan verecektir. Açılımı çok geniş olan bu bir alanın varlığı konusunda farkındalık yaratmak çağın olanakları ve gereksinimlerini eğitim programlarına adapte etmeyi amaç edinmiş güzel sanatlar eğitimi veren kurumlar için çok önemlidir.

Kaynakça

- Ayta, T. (1976). *Toprak Sanatlarında Dekoratif Uygulama Yöntemleri*. İstanbul.
- Copeland, R. (1990). *Spode's Willow Pattern And Other Designs After The Chinese Studio*. Londra: Vista Print.
- Fortune, D. (2006). *The Art Teachers Guide To Water Based Screen Printing*. London: Daler Rowney.
- Henrywood, R.K. (2009). *Jugs*. London: Shire Library.
- Lawrence, L. (1994). Viewpoint Ceramics: The Photographic Image. National Council On Education For The Ceramic Arts Konferansı, ABD.
- Leppanan, H., Aav, M. (2009) *Arabia Ceramics Art Industry*. Helsinki.
- Pekmezci, Hasan. (1992). *Tüm Yönleri İle Serigrafi İpek Baskı*. Ankara: İlke Yayınevi.
- Petrie, Kevin. (2011). *Ceramic Transfer Printing*. A&C Black: London.
- Scott, Paul. (1994). *Ceramics And Print*. A&C Black: London.
- Scott, P. (2007). Propaganda, Politics And Porcelain, The Work of Scott Rensch. *Ceramics Monthly*, 34-36.
- Sekers, David. (2011). *The Potteries*. London: Shire Library Printing.
- Sevim, S. (2007). *Seramik Dekorları ve Uygulama Teknikleri*. İstanbul: Yorum Sanat.
- Vecchio, Mark D. (2001). *Postmodern Ceramics*. London: Thames & Hudson.
- Wandless, Paul A. (2006). *Image Transfer On Clay*. NewYork: Lark Books.
- Wood, Cyril W. (1981). *English Transfer Printed Pottery And Porcelain*. London: Faber&Faber.
- Wolfe, Suzanne, (2007). Image Transfer Techniques For Ceramics. *Seres -IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır Ve Boya Semineri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi <http://www.ceramics-aberystwyth.com/maria-geszler.html>. Erişim: 17.11.2012.

Ek Kaynakça

- Hot of the Press (1998). Internatinoal Ceramics Studio, Kecskemet, Macaristan
- Internatinoal Ceramics Studio, Kecskemet ve Sergi Salonu Budapeşte, Macaristan
- Plastik Suretler Belgeseli, Andy Warhol, Çekirdek Film, Yazan, Yöneten: Durmuş Akbulut

Print Symposium. (2012). Intern.Ceramic Research Center, Guldagergaard, Danimarka.

Sirüstü Resimler Sempozyumu. (2011). Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir.

<http://www.printandclay.net> / International Museum of Print and Clay Web sitesi.

Erişim: 23.04.2012.

www.richardshawart.com. Erişim: 12.10.2012.

